

Projekt *Uczę historii i teraźniejszości* jest współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu *Szkoła uczy się*.

I.2	CO NAS WIĄŻE, CZYLI O UMOWIE SPOŁECZNEJ I PREAMBUŁACH	
I.2.1	Informacja dla nauczyciela	2
I.2.2	Przebieg zajęć.	3
	I.2.2.1 Lekcja 1.	3
	I.2.2.2 Lekcja 2.	5
I.2.3	Karta pracy ucznia.	6
	I.2.3.1. Lekcja 1.	6
	I.2.3.2. Lekcja 2.	8
I.2.4	Materiał pomocniczy	10
	I.2.4.1. Lekcja 1.	10
	I.2.4.2. Lekcja 2.	14

KODY QR DO MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Kod QR nr 0.
Materiał pomocniczy.

Kod QR nr 1.
Prezentacja nt umowy społecznej

Kod QR nr 2.
Video: Czytanie konstytucji z Tadeuszem
Mazowieckim

Kod QR nr 3.
„My naród!” – historyczne słowa Lecha
Wałęsy w amerykańskim Kongresie.

Kod QR nr 4.
Google Earth

ZESZYT WOS

I.2 CO NAS WIĄŻE, CZYLI O UMOWIE SPOŁECZNEJ I PREAMBUŁACH

I.2.1 INFORMACJA DLA NAUCZYCIELA

Zagadnienie szczegółowe _____	I.2
Temat _____	Co nas wiąże, czyli o umowie społecznej i preambułach
Czas realizacji _____	2 × ⌚ 45 min.
Czego się dowiem? _____	• Poznam pojęcia grupy i więzi społecznych oraz źródła legitymizacji władzy, • nauczę się interpretować akty prawne.
Dlaczego się tego uczę? _____	• Aby zrozumieć koncepcję umowy społecznej, • aby wiedzieć, w jaki sposób tworzy się prawo konstytucyjne w państwie demokratycznym, • aby zrozumieć, jakie wartości stoją u jego podstaw.
Metody pracy _____	• rozmowa nauczająca • analiza tekstów i filmów • dyskusja w grupach (w oparciu o podane teksty i pytania)
Wyposażenie / materiały _____	• kserokopie materiałów • dostęp do internetu • smartfony uczniów z dostępem do sieci • rzutnik multimedialny • kostka do gry.

I.2.2 PRZEBIEG ZAJĘĆ

Temat przewidziany na jedną lub dwie jednostki lekcyjne.

I.2.2.1. LEKCJA 1.

WSTĘP [⌚ 5 min]

1. Przypomnij młodzieży powiedzenie Arystotelesa, że „człowiek jest istotą społeczną”. Poproś, aby w parach uzgodnili i wypisali przykłady grup, w których jednostki są połączone tzw. więzami naturalnymi (pierwotnymi), czyli opartymi na zależnościach łączących ludzi od milionów lat. Niech ocenią trwałość tych więzi.
2. Poproś o podanie przykładu niepisanej (nieformalnej) normy społecznej¹, zwyczaju lub wspólnego celu wiążącego grupę ludzi (rodzina, para, krąg, plemię, naród).
3. Zapytaj, czy relacje między ludźmi w takich grupach regulują także przepisy (normy prawne). Poproś, by podali przykład jednego takiego aktu.
4. Po omówieniu problemu grup społecznych i więzi naturalnych, wyjaśnij, że socjologowie wyróżniają też więzi zrzeszeniowe² i stanowione³. Następnie przedstaw młodzieży cele lekcji w formie odpowiedzi na pytania: Czego się dowiem? / Dlaczego się tego uczę?

ROZWINIĘCIE [⌚ 30 min]

5. Podziel uczniów i uczennice na grupy (4–5-osobowe). Zadawaj im po kolei pytania zamieszczone poniżej i po minucie poproś o odpowiedzi; podkreśl, że w tym zadaniu liczy się przede wszystkim kreatywność, nie ma złych odpowiedzi. Losuj kolejność osób, w jakiej będą odpowiadać (np. kostką), odmierzaj czas (najlepiej tak, by uczniowie widzieli zegar). [⌚ 5 min]
- Zapytaj:

A	Po co nam rząd? Władza pełni rolę prawodawczą (inicjując zmiany), zapewnia porządek, administruje, kieruje gospodarką, dba o społeczeństwo (funkcja socjalna) i rozwój kultury.
B	Co by było, gdyby nie było państwa i rządu? Prawo nie byłoby przestrzegane, a bezpieczeństwo obywateli zagrożone; chaos, przypadkowość i przestępczość zdominowałyby różne dziedziny życia.
C	Skąd się bierze władza? Według Maxa Webera legitymizacja (uzasadnienie sprawowania) władzy może być tradycyjna (wynikać z wielowiekowego zwyczaju, jak w monarchiach), legalna (wynikać z zapisanej w przepisach procedury, umowy społecznej) lub charyzmatyczna (wynikać z autorytetu wodza, czasami potwierdzonego głosowaniem).
D	Co by było, gdyby rządzących wybierać w sposób losowy, tak jak wylosowaliśmy teraz grupy? W sposób losowy wyłaniano urzędników np. w starożytnych Atenach. Po pewnym czasie główną wadą takiego rozwiązania okazała się przypadkowość osób zajmujących wylosowane stanowiska. Brak kompetencji (przygotowania) do pełnionej funkcji skutkowało błędami (niewłaściwymi decyzjami).

Zapytaj, czy któraś z grup niewylosowanych dotychczas do odpowiedzi chciałaby uzupełnić informacje o jakąś ciekawą uwagę.

6. Wyjaśnij, że znamy różne rodzaje legitymizacji

władzy (tradycyjną, charyzmatyczną i legalną). Zapytaj, czy w historii wybierano polityków lub sędziów losowo (Ateny w starożytności) i czy dziś też tak się dzieje (ława przysięgłych

w USA)⁴. Skorzystaj z prezentacji na temat umowy społecznej → ■■ Kod QR nr 1.

Poinformuj uczniów, że najważniejszym i podstawowym aktem prawnym w Polsce (stąd określenie „ustawa zasadnicza”), na jaki się umówiliśmy i jaki zatwierdziliśmy w referendum jest konstytucja. Przyczyny i cele uchwalenia tej umowy spisane są zwykle w preambule, czyli we wstępie. [⌚ 5 min]

7. Podziel młodzież na 4 grupy i rozdaj każdemu uczniowi i każdej uczennicy tekst preambuły (inny dla każdej z grup) oraz kartę pracy (jedną dla grupy). Jeśli uznasz za niezbędne, wyjaśnij,

że preambuły tradycyjnie składają się często z bardzo długich zdań złożonych i warto, by każdą część zdania przeczytali powoli i przeanalizowali. [⌚ 10 min]

8. Poproś przedstawiciela grupy pierwszej o omówienie pierwszego punktu z tabeli, następnie poproś reprezentanta grupy drugiej itd. W ten sposób będziecie mogli porównać poszczególne zagadnienia. Zanotujcie najważniejsze wnioski. Wyjaśnij, że to właśnie teoria umowy społecznej legła u podstaw współczesnego konstytucjonalizmu⁶. [⌚ 15 min]

ZAKOŃCZENIE

9. Zapytaj uczniów i uczennice, czy czują się stroną umowy społecznej w Polsce, w Unii Europejskiej. Jakie warunki powinny być spełnione, by mieli takie poczucie? [⌚ 5 min]

10. Zadanie dla chętnych nr 1. Napisz, w jaki sposób możesz zgodnie z prawem zmienić polską konstytucję, kogo i w jakim terminie musisz do tego przekonać. Opisz etapy działań, które musiałbyś/musiłabyś wykonać (tekst napisz w pierwszej osobie).

Zadanie dla chętnych nr 2. Poproś młodzież o zapoznanie się z nagraniem fragmentu konferencji, podczas której politycy i prawnicy wspominają, jak pracowali nad tekstem Konstytucji RP: <https://www.youtube.com/watch?v=QBhG3KzWgTo&t=257s> (minuty od 6:35 do 15:27). → ■■ Kod QR nr 2.

Zapytaj, dlaczego wstęp do konstytucji napisano na końcu prac komisji oraz który fragment preambuły budził największe spory i dlaczego.

SŁOWNICZEK

1. **Normy nieformalne, niespisane** – sposób zachowania obowiązujący zwyczajowo w ramach danej grupy czy społeczności i przez nie aprobowany, np. nie kłamiemy, okazujemy szacunek starszym.

2. **Więzi zrzeczeniowe** – więzi, które powstają w rezultacie dobrowolnego zrzeczenia, łączenia się ludzi (swego rodzaju umowy), w odróżnieniu od naturalnych (wspólne pochodzenie, pokrewieństwo).

3. **Więzi stanowione** – narzuca je społeczeństwo lub państwo.

4. **Ława przysięgłych** – zespół niezawodowych sędziów (zwykłych obywateli) wybranych lub wylosowanych, powołanych do udziału w rozpoznaniu sprawy karnej oraz orzekających o winie oskarżonego. Ławy przysięgłych funkcjonują obecnie

w krajach, które przyjęły brytyjski system prawny (m.in. w USA).

5. **Konstytucjonalizm** – teoria ustrojowa, będąca wytworem epoki Oświecenia, zakładająca konieczność opisania najważniejszych mechanizmów sprawowania władzy w spisany, nadrzędnym dokumencie (konstytucji) za zgodą suwerena, czyli narodu (zasada umowy społecznej) lub władcy (konstytucja okrojowana).słowniczek

Kod QR nr 1.

Kod QR nr 2.

1.2.2.2. LEKCJA 2.

WSTĘP [🕒 5 min]

1. Wyjaśnij uczennicom i uczniom, że konstytucja jest przejawem umowy społecznej. W jej wstępie, czyli tzw. preambule wyjaśniano zwykle powody jej uchwalenia i powoływano się na wartości, jakie społeczeństwo i jego reprezentanci uważali w danym momencie historycznym za najważniejsze. Czytając i porównując różne konstytucje, dostrzegamy też, w jaki sposób ludzie w różnych

zakątkach świata rozumieli umowę społeczną, na co się umówili. Zobaczymy też, że w niektórych krajach konstytucje zostały przez kogoś narzucone (oktrojowane), a w innych zamiast jednej konstytucji występuje cała biblioteka umów (zbiór dokumentów), z których najstarsze sięgają średniowiecza.

ROZWINIĘCIE [🕒 35 min]

2. Podziel uczniów i uczennice na grupy (5–6-osobowe). Każdej grupie rozdaj kartę pracy i inny zestaw tekstów (możesz wylosować po 2 na grupę lub skorzystać z zaproponowanego zestawu). Przypomnij, że analiza porównawcza oznacza przedstawienie własnymi słowami kluczowych różnic i cech wspólnych.

Powinny się w niej znaleźć informacje dotyczące położenia, ustroju, dominującej religii i języka oraz powodów uchwalenia konstytucji. Poproś, by uczniowie i uczennice odnieśli się do kluczowych wartości (wyciągnęli wnioski), jakie wynikają z obu preambuł. [🕒 15 min]

Propozycja przydziału źródeł poszczególnym grupom:

Grupa	Źródło	Źródło
A	7. Watykan	8. UK
B	5. Rosja	1. Arabia Saudyjska
C	3. Japonia	2. Izrael
D	6. Turcja	4. RPA

4. Zaproś reprezentantów grup i udostępni im mapę świata (np. <https://earth.google.com/>). [🕒 15 min]

3. Po wypełnieniu karty pracy poproś, by każda grupa podzieliła się rolami i przygotowała trwającą 3 minuty wypowiedź dotyczącą obu krajów.

Po prezentacjach zwróć uwagę na to, jak bardzo różne doświadczenia historyczne kształtowały odmienne rozwiązania ustrojowe. Czasem były one wyrazem historycznej ciągłości, a czasem rewolucyjnych przemian. Czasem odwoływały się do religijnej tradycji, a gdzie indziej z nią zrywały. W sferze wartości można zauważyć kulturową specyfikę, ale też odwoływanie się do ogólnoludzkich wartości, pokoju i praw człowieka. [🕒 5 min]

ZAKOŃCZENIE [🕒 5 min]

5. Wysłuchaj razem z młodzieżą dwóch pierwszych minut słynnego przemówienia Lecha Wałęsy w Kongresie USA w 1989 r. → 📄 Kod QR nr 3.

Zapytaj uczniów, dlaczego ówczesny przywódca związkowy dostał tak gromkie brawa. Wyjaśnij, że Lech Wałęsa zacytował pierwsze słowa preambuły do pierwszej na świecie konstytucji, czyli Konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 r. Nawiązał tu do

prawa, zarówno Amerykanów, jak i Polaków, do bycia źródłem władzy i prawa, do kształtowania umowy społecznej wedle własnej, suwerennej woli. Musiało minąć jeszcze ponad 7 lat, zanim Polacy uchwalili własną konstytucję i opatrzyli ją własną preambułą.

Kod QR nr 3.

I.2.3 KARTA PRACY UCZNIĄ

I.2.3.1 LEKCJA 1.

ZADANIE 1.

Na podstawie przeczytanej preambuły (źródło 1, 2, 3 lub 4) do jednej z polskich konstytucji uzupełnijcie tabelę.

1	Kto, zgodnie z tekstem preambuły uchwalił i ustanowił tę konstytucję?
2	Jakie wymieniono przyczyny polityczne (historyczne) jej uchwalenia?
3	Na jakie wartości powołują się autorzy preambuły (wymieńcie, co najmniej trzy)?
4	Jak rozumieją słowo "Naród" autorzy preambuły?
5	Czy wezwano na świadka Boga (tzw. invocatio Dei) lub odwołano się do wartości chrześcijańskich, jeśli tak, to w jaki sposób?

ZADANIE 2

Korzystając ze smartfonów znajdźcie informacje w Wikipedii i uzupełnijcie tabelę. Spróbujcie wyjaśnić, dlaczego inne polskie konstytucje nie zawierały preambuł. Zwróćcie uwagę na sposób ich przygotowania i uchwalenia.

	Nazwa dokumentu	Przyczyna braku preambuły
1	Ustawa konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z 1807 r.	
2	Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego z 1815 r.	
3	Konstytucja Kwietniowa z 1935 r.	

ZADANIE 3

Spróbujcie wyjaśnić, dlaczego w Konstytucji 3 maja i Konstytucji marcowej występuje odwołanie się do Boga, a w Konstytucji PRL już nie.

ZADANIE 1.

Pracując w grupach ustalcie odpowiedzi na pytania umieszczone w tabeli. Pierwsze pięć należy wypełnić na podstawie informacji znalezionych w internecie (np. w Wikipedii). Pozostałych pięć należy

wypełnić korzystając z umiejętności zdobytych na poprzedniej lekcji, tzn. analizując i porównując pary podanych źródeł.

Źródła: → Kod QR nr 0 do materiału pomocniczego

Należy również ustalić położenie geograficzne państw – <https://earth.google.com/> → Kod QR nr 4.

Tabelę z kolejnej strony należy powielić dwukrotnie dla każdej z grup.

Kod QR nr 0.

Kod QR nr 4.

GRUPA:	ŹRÓDŁO:
1*	Nazwa państwa
2	Forma rządu
3	Dominująca religia
4	Język(i) oficjalny(e)
5	Powody uchwalenia dokumentu
6*	Podaj nazwę i rok uchwalenia każdego z dokumentów
7	Kto uchwalił i ustanowił, nadał lub tylko ogłosił oba dokumenty?
8	Jakie polityczne i historyczne przyczyny ich uchwalenia przywołano?
9	Na jakie wartości powołują się autorzy preambuły? Wymieńcie, co najmniej dwie.
10	Czy odwołano się do Boga (<i>invocatio Dei</i>), w jaki sposób?
*	1–5 Odpowiedzi ustalamy szukając w internecie 6–10 Odpowiedzi ustalamy analizując podane teksty źródłowe

1.2.4.1 MATERIAŁ POMOCNICZY (LEKCJA 1.)

ŹRÓDŁO 1. USTAWA RZĄDOWA Z DNIA 3 MAJA 1791 ROKU (PREAMBUŁA)

W imię Boga w Trójcy Świętej Jedynego.

Stanisław August z Bożej łaski i woli Narodu Król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czernichowski, wraz z Stanami Skonfederowanymi¹, w liczbie podwójnej Naród Polski reprezentującymi.

Uznając, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucji narodowej jedynie zawisł, długim doświadczeniem poznawszy zadawnione rządu² naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje³, i z tej dogrywającej chwili, która nas samym sobie wróciła, wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą

egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia Ojczyzny naszej i jej granic, z największą stałością ducha niniejszą konstytucję uchwalamy i tę całkowicie za świętą, za niewzruszoną deklarujemy, dopóki by naród w czasie, prawem przepisany, wyraźną wolą swoją nie uznał potrzeby odmienienia w niej jakiego artykułu. Do której to konstytucji dalsze ustawy sejmku teraźniejszego we wszystkim stosować się mają.

↪ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1791.html>
[dostęp: 23.08.2022]

SŁOWNICZEK

1. **Stany skonfederowane** – ówczesny sejm (1788–1791), zamierzony początkowo jako zwykły, sześcioletni, pod wpływem sytuacji politycznej w kraju zmienił się w sejm reformatorski, którego obrady zostały przedłużone do czterech lat (stąd nazwa Sejm Czteroletni). Zawiązany został pod wężem konfederacji (sejm skonfederowany), aby przeciwstawić się *liberum veto* (obowiązywała na nim bowiem zasada większości głosów), a jego marszałkami zostali Stanisław Małachowski i Kazimierz Nestor Sapieha. Zasiadała w nim podwój-

na liczba posłów reprezentujących naród, czyli szlachtę. Podjęte na nim reformy ustrojowe sprawiły, że sejm ten nazwano Sejmem Wielkim.

2. **Rząd** – tu w znaczeniu ustrój polityczny, system rządów w kraju.

3. **Pora, w jakiej się Europa znajduje** – chodzi o wojnę rosyjsko-turecką (1787–1792), która dała Polsce czas na przeprowadzenie reform, w wyniku których kraj miał uniezależnić się od Rosji.

ŹRÓDŁO 2. USTAWA Z DNIA 17 MARCA 1921 R. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (PREAMBUŁA)

W imię Boga Wszechmogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli¹, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy po-

święcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3-go Maja, dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekuistych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich jej sił

moralnych i materialnych dla dobra całej odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć – tę oto Ustawę Konstytucyjną na

Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

↪ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19210440267> [dostęp: 23.08.2022]

SŁOWNICZEK

1. **Półtorawiekowa niewola** – tu okres zaborów (1795–1918), utrata niepodległości przez Polskę.

ŹRÓDŁO 3. KONSTYTUCJA POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ (PREAMBUŁA) UCHWALONA PRZEZ SEJM USTAWODAWCZY¹ W DNIU 22 LIPCA 1952 R.

Polska Rzeczpospolita Ludowa² jest republiką ludu pracującego.

Polska Rzeczpospolita Ludowa nawiązuje do najszczytniejszych postępowych tradycji Narodu Polskiego i urzeczywistnia idee wyzwolenicze polskich mas pracujących.

Polski lud pracujący pod przewodnictwem bohaterskiej klasy robotniczej, opierając się na sojuszu robotniczo-rolniczym, walczył dziesiątki lat o wyzwolenie z niewoli narodowej, narzuconej przez pruskich, austriackich i rosyjskich zaborców-kolonizatorów, tak samo jak walczył o zniesienie wyzysku polskich kapitalistów i obszarników³.

W okresie okupacji Naród Polski toczył nieustępliwą, bohaterską walkę z krwawym najazdem hitlerowskim. Historyczne zwycięstwo Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich nad faszyzmem wyzwoliło ziemie polskie, umożliwiło polskiemu ludowi pracującemu zdobycie władzy i stworzyło warunki narodowego odrodzenia Polski w nowych, sprawiedliwych granicach. Na wieczne czasy powróciły do Polski Ziemi Odzyskane.

Wcielając w życie wiekopomne wskazania Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 lipca 1944 r. i rozwijając jego zasady programowe, władza ludowa – dzięki ofiarnym i twórczym wysiłkom polskiego ludu pracującego, w walce z zaciekle oporem roz-

bitków starego ustroju kapitalistyczno-obszarniczego – dokonała wielkich przeobrażeń społecznych. W wyniku rewolucyjnych walk i przemian obalona została władza kapitalistów i obszarników, utrwaliło się państwo demokracji ludowej, kształtuje się i umacnia nowy ustrój społeczny, odpowiadający interesom i dążeniom najszerzych mas ludowych.

Zasady prawne tego ustroju ustanawia Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Podstawę obecnej władzy ludowej w Polsce stanowi sojusz klasy robotniczej z chłopstwem pracującym. W sojuszu tym rola kierownicza należy do klasy robotniczej jako przodującej klasy społeczeństwa, opierającej się na rewolucyjnym dorobku polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego, na historycznych doświadczeniach zwycięskiego budownictwa socjalistycznego w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, pierwszym państwie robotników i chłopów.

Wypełniając wolę Narodu Polskiego i zgodnie ze swym powołaniem – Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej uchwała uroczystie niniejszą Konstytucję jako ustawę zasadniczą, którą Naród Polski i wszystkie organy władzy polskiego ludu pracującego kierować się winny w celu: umacniania państwa ludowego jako podstawowej siły, zapewniającej najpełniejszy rozkwit Narodu Polskiego, jego niepodległość i suwerenność, przyspieszania rozwoju politycznego, gospodar-

czego i kulturalnego Ojczyzny oraz wzrostu jej sił, pogłębiania uczuć patriotycznych, jedności i zwartości Narodu Polskiego w walce o dalsze polepszenie stosunków społecznych, o całkowite zniesienie wyzysku człowieka przez człowieka, o urzeczywistnienie wielkich idei socjalizmu, zacieśnienia przyjaźni i współpracy między naroda-

SŁOWNICZEK

1. Konstytucja z 1952 r. w rzeczywistości opracowana została na wzór radziecki, poprawki nanosił osobiście Józef Stalin. Jej język przenika ateistyczna ideologia komunistyczna.

2. **Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL)** – państwo zapoczątkowane przejęciem władzy przez PKWN w 1944 r., utworzone na terenach zajętych przez Związek Radziecki i uznawanych za terytorium przyszłego państwa polskiego, w którym władzę przejęli komuniści deklarujący, że sprawują ją

mi, opartych na sojuszu i braterstwie, które łączą dziś Naród Polski z miłującymi pokój narodami świata⁴ w dążeniu do wspólnego celu: uniemożliwienia agresji i utrwalenia pokoju światowego.

↪ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1952.html>
[dostęp: 23.08.2022]

w imieniu ludzi pracy (robotników i chłopów). Nazwę wprowadzono w 1952 r., gdy uchwalono konstytucję.

3. Walkę z zaborcą zrównano tu z charakterystyczną dla idei komunizmu walką klasową (robotników/chłopów z burżuazją/ziemianami).

4. Za narody miłujące pokój uznawano tu oczywiście kraje komunistyczne, na czele z ZSRR.

ŹRÓDŁO 4. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 2 KWIETNIA 1997 R. (PREAMBUŁA)

W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny, odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia¹ o Jej losie, my, Naród² Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna, jak i nie podzielający tej wiary, a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł, równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski, wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej³, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku, złączeni więzami wspólnoty z naszymi rodakami rozsianymi po świecie, świadomi potrzeby współpracy ze wszystkimi krajami dla dobra Rodziny Ludzkiej, pomni gorzkich doświadczeń z czasów, gdy podstawowe wolności i prawa czło-

wieka były w naszej Ojczyźnie łamane, pragnąc na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie, a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność, w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem lub przed własnym sumieniem, ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości⁴ umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot. Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę Rzeczypospolitej Polskiej.

↪ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU19970780483> [dostęp: 23.08.2022]

SŁOWNICZEK

1. **W czerwcu 1989 r.**, w wyniku porozumienia zawartego przy tzw. Okrągłym Stole, zorganizowano wybory parlamentarne, które zakończyły się zwycięstwem opozycji i porażką komunistów.
2. **Sformułowanie „my, Naród”** nawiązuje do pierwszych słów preambuły do Konstytucji Stanów Zjednoczonych, powtórzonych w słynnym przemówieniu Lecha Wałęsy w amerykańskim Kongresie w 1989 r.
3. **Pierwszą Rzeczpospolitą** określa się państwo polskie istniejące przed epoką zaborów (od poł. XV w. do III rozbioru w 1795 r.), natomiast **Drugą Rzeczpospolitą** – państwo polskie w latach 1918–1939 (nazwa ta utrzymała się do 1952 r.). Konstytucja z 1997 r. wprowadza natomiast pojęcie **III RP**.
4. **Zasada pomocniczości (subsydiarności)** – jedna z zasad ustroju Polski, a także funkcjonowania Unii Europejskiej, zgodnie z którą organy publiczne powinny wspierać ludzi i samorządy, ale ich nie wyręczać, jeśli nie jest to konieczne.

ŹRÓDŁO 1. (KRÓLEWSTWO ARABII SAUDYJSKIEJ)

Akty Konstytucyjne Królestwa Arabii Saudyjskiej¹.

Podstawowy Akt o Sprawowaniu Rządów nadany rozkazem królewskim Nr A/90 z dnia 27 Szabana 1412 AH1 (1 marca 1992 r. według kalendarza gregoriańskiego).

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-arabia-saudyjska/> [dostęp: 23.08.2022]

W imię Boga Miłosiernego, Litościwego!² Rozkaz królewski numer A/90 data: 27 Szabana 1412 AH7 Z pomocą Boga Najwyższego, My, Fahd Ibn Abd al-Aziz As-Saud, Król Królestwa Arabii Saudyjskiej, mając na względzie to, czego wymaga dobro publiczne i rozwój państwa w różnych dziedzinach oraz realizując cele, do których dążymy, rozkazujemy, co następuje: Po pierwsze – nadanie Podstawowego Aktu o Sprawowaniu Rządów w poniższej formie. Po drugie – po wejściu w życie niniejszego Podstawowego Aktu o Sprawowaniu Rządów, utrzymanie w mocy wszystkich aktów prawnych, rozkazów i decyzji, do czasu ich zmiany i zapewnienia z nim zgodności. Po trzecie – opublikowanie niniejszego Aktu w Gazecie oficjalnej i od dnia jego publikacji postępowanie na podstawie jego postanowień.

SŁOWNICZEK

1. Nie jest to właściwie konstytucja, ale akt będący świadectwem nieznacznego ograniczenia absolutnej władzy króla, służące poprawie wizerunku monarchii coraz ściślej współpracującej ze światem demokratycznym, głównie na polu gospodarczym.
2. Formuła „w imię Boga miłosiernego litościwego” (tzw. basmała) rozpoczyna prawie każdy rozdział Koranu, jest swego rodzaju preambułą.

ŹRÓDŁO 2. (IZRAEL)

Ustawy Zasadnicze Państwa Izrael. Deklaracja Niepodległości Państwa Izrael przyjęta 14 maja 1948 r. (dokument zapowiadający uchwalenie Konstytucji)

⇒ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/izrael.html> [dostęp: 23.08.2022]

Ziemia izraelska stanowi kolebkę Narodu Żydowskiego. Tutaj ukształtowała się jego tożsamość duchowa, religijna i polityczna. Tutaj po raz pierwszy utworzył on własne państwo, stworzył wartości kulturowe o znaczeniu narodowym i ogólnoludzkim oraz dał światu wieczną Księgę Ksiąg.

Po wypędzeniu przemocą ze swojego kraju, naród pozostał mu wierny w Rozproszeniu i nigdy nie przestał modlić się o powrót do niego, i o przywrócenie w nim swojej wolności politycznej ani nigdy nie utracił nadziei na to.

Pobudzani przez tę historyczną i tradycyjną więź, Żydzi podejmowali w każdym kolejnym pokoleniu starania o ponowne osiedlenie się w swojej dawnej ojczyźnie. W ostatnich dekadach powrócili masowo. [...]

Katastrofa, która dotknęła ostatnio Naród Żydowski – masakra milionów Żydów w Europie – stanowiła dodatkowe wyraźne potwierdzenie konieczności pilnego rozwiązania problemu jego bezdomności przez odtworzenie na Ziemi Izraelskiej Państwa Żydowskiego, które szeroko otworzy bramy ojczyzny dla każdego Żyda i umożliwi Narodowi Żydowskiemu uzyskanie statusu pełnoprawnego członka społeczności narodów. [...]

W KONSEKWENCJI MY, CZŁONKOWIE RADY NARODOWEJ, PRZEDSTAWICIELE SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKIEJ ZIEMI IZRAELSKIEJ ORAZ RUCHU SYJONISTYCZNEGO, ZGROMADZALIŚMY SIĘ TUTAJ W DNIU ZAKOŃCZENIA MANDATU BRYTYJSKIEGO NAD ZIEMIĄ IZRAELSKĄ I, NA MOCY NATURALNEGO I HISTORYCZNEGO PRAWA ORAZ NA PODSTAWIE REZOLUCJI ZGROMADZENIA OGÓLNEGO ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, NINIEJSZYM PROKLAMUJEMY UTWORZENIE PAŃSTWA ŻYDOWSKIEGO NA ZIEMI IZRAELSKIEJ, KTÓRE NAZYWAĆ SIĘ BĘDZIE PAŃSTWEM IZRAEL. [...]

POKŁADAJĄC WIARĘ WE WSZECHMOCNYM, SKŁADAMY NASZE PODPISY NA NINIEJSZEJ PROKLAMACJI PODCZAS OBECNEGO POSIEDZENIA TYMCZASOWEJ RADY PAŃSTWA NA ZIEMI OJCZYSTEJ, W MIEŚCIE TEL-AVIV, W PRZEDDZIEŃ SZABATU, W DNIU 5 IJAR ROKU 5708 (14 MAJA 1948 ROKU).

ŹRÓDŁO 3. (JAPONIA)

Konstytucja Japonii z dnia 3 listopada 1946 r.

Przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe dnia 7 października 1946 r. Promulgowana¹ przez Cesarza Hirohito dnia 3 listopada 1946 r.

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-japonia/> [dostęp: 23.08.2022]

PREAMBUŁA

Wyrażając swoją głęboką radość, że fundamenty pod budowę nowej Japonii zostały ustanowione zgodnie z wolą japońskiego Narodu, niniejszym zgodnie z art. 73 Konstytucji oraz po zasięgnięciu opinii Tajnej Rady Cesarstwa podpisuję i ogłaszam zmianę konstytucji Japonii uchwaloną przez Cesarski Parlament.

Podpisano: Hirohito, Trzeciego dnia dwunastego miesiąca dwudziestego pierwszego roku Shōwa (3 grudnia 1946 r.) [...]

My, Naród japoński, działając poprzez naszych legalnie wybranych przedstawicieli w Krajowym Parlamencie, zdecydowani, aby zapewnić sobie i swoim potomnym owoce pokojowej współpracy z wszystkimi narodami oraz błogosławieństwo wolności dla naszego kraju i postanawiając, aby nigdy więcej na skutek działalności rządu nie nawiedziły nas okropności wojny, ogłaszamy, że suwerenna władza należy do narodu i zdecydowanie ustanawiamy niniejszą Konstytucję. Władza państwowa jest świętym powiernikiem narodu, autorytet swój wywodzi od narodu, uprawnienia swoje wykonuje przez przedstawicieli narodu i z dobrodziejstw jej korzysta Naród. Jest to powszechna zasada ludzkości, stanowiąca podstawę niniejszej Konstytucji. Odrzucamy i uznajemy za nieistniejące wszystkie konstytucje, ustawy, rozporządzenia i zarządzenia sprzeczne z powyższym.

My, Naród japoński, pragniemy pokoju po wszystkie czasy, jesteśmy głęboko świadomi szczytnych ideałów rządzących stosunkami między ludźmi, jesteśmy zdecydowani chronić nasze bezpieczeństwo i nasze istnienie, ufając w sprawiedliwość i dobrą wiarę miłujących pokój narodów świata. Pragniemy zajmować zaszczytne miejsce w międzynarodowej społeczności, dążącej do zachowania pokoju oraz usunięcia z ziemi po wszystkie czasy tyranii i niewolnictwa, ucisku i nietolerancji. Uznajemy, że wszystkie narody świata mają prawo żyć w pokoju, wolne od lęku i biedy.

Jesteśmy przekonani, że żaden Naród nie jest odpowiedzialny tylko wobec siebie samego, lecz że prawa politycznej moralności są powszechne i że obowiązek posłuszeństwa tym prawom spoczywa na wszystkich narodach, które utrzymywać pragną swoją własną suwerenność i mieć prawo do utrzymywania suwerennych stosunków z innymi narodami.

My, Naród japoński, ręczymy naszym narodowym honorem, że wykorzystując wszystkie nasze możliwości, realizować będziemy te zaszczytne ideały i cele. [...]

UWAGI

1. **Promulgacja** – ogłoszenie uchwalonego już aktu normatywnego przez głowę państwa.

ŹRÓDŁO 4. (REPUBLIKA POŁUDNIOWEJ AFRYKI)

Konstytucja Republiki Południowej Afryki z dnia 8 maja 1996 r. (preambuła)

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-republika-poludniowej-afryki/> [dostęp: 23.08.2022]

My, lud Południowej Afryki,

Uznajemy niesprawiedliwości popełnione w przeszłości¹;

Oddajemy cześć tym, którzy cierpieli za sprawiedliwość i wolność na naszej ziemi;

Szanujemy tych, którzy przyczynili się do budowy i rozwoju naszego kraju oraz Wierzymy, że Południowa Afryka należy do wszystkich, którzy ją zamieszkują, zjednoczonych w swojej różnorodności.

Dlatego też my, za pośrednictwem naszych swobodnie wybranych przedstawicieli, przyjmujemy niniejszą Konstytucję jako najwyższe prawo Republiki w celu:

Zaleczenia podziałów przeszłości i utworzenia społeczeństwa opartego na wartościach demokratycznych, sprawiedliwości społecznej i podstawowych prawach człowieka;

Stworzenia podstaw społeczeństwa demokratycznego i otwartego, w którym władza opiera się na woli ludu, a każdy obywatel korzysta z równej ochrony prawa;

Polepszenia jakości życia wszystkich obywateli i wyzwolenia potencjału każdej osoby oraz Zbudowania zjednoczonej i demokratycznej Południowej Afryki, zdolnej do zajęcia należnego jej miejsca jako suwerennego państwa w rodzinie narodów.

Niech Bóg chroni nasz lud.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso².

God seën Suid-Afrika. Niech Bóg błogosławi Południową Afrykę.

Mudzimu fhatutshedza Afurika. Hosi katekisa Afrika.

UWAGI

1. Chodzi o niesprawiedliwości, jakie miały miejsce w czasach apartheidu (system segregacji rasowej).
2. Ostatnie słowa preambuły zapisano w kilku językach obowiązujących w RPA.

ŹRÓDŁO 5. (FEDERACJA ROSYJSKA)

Konstytucja Federacji Rosyjskiej przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 roku

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-rosja/> [dostęp: 23.08.2022]

PREAMBUŁA

My, wielonarodowy lud Federacji Rosyjskiej,
złączeni wspólnym losem na swej ziemi,
utwierdzając prawa i wolności człowieka, pokój i zgodę społeczną,
zachowując historycznie ukształtowaną wspólnotę państwową,
kierując się ogólnie uznanymi zasadami równouprawnienia i samookreślenia narodów,
czcąc pamięć przodków, po których odziedziczyliśmy miłość i szacunek do Ojczyzny, wiarę
w dobro i sprawiedliwość,
wskrzeszając suwerenną państwowość Rosji¹ i umacniając jej demokratyczny fundament,
dążąc do zapewnienia pomyślności i rozkwitu Rosji,
w poczuciu odpowiedzialności za Ojczyznę wobec obecnego i przyszłych pokoleń,
uważając się za część społeczności światowej,
uchwalamy Konstytucję Federacji Rosyjskiej. [...]

UWAGI

1. Przywrócenie suwerenności państwa nastąpiło wskutek rozwiązania ZSRR w 1991 r..

ŹRÓDŁO 6. (REPUBLIKA TURECKA)

Konstytucja Republiki Tureckiej przyjęta w referendum dnia 7 listopada 1982 r.

➔ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-turcja/> [dostęp: 23.08.2022]

PREambuła

Niniejsza Konstytucja, potwierdzając wieczne istnienie narodu tureckiego i ojczyzny tureckiej oraz nierozdzielność Państwa Tureckiego, zgodnie z ideą nacjonalizmu oraz reformami i zasadami ustanowionymi przez twórcę Republiki Tureckiej, Atatürka¹, wielkopomnego przywódcy i niezrównanego bohatera wyraża:

dążenie Republiki Tureckiej, jako honorowego i równoprawnego członka rodziny narodów świata do zapewnienia trwałego istnienia, dobrobytu oraz materialnej i duchowej pomyślności obywateli, do osiągnięcia zdobyczy współczesnej cywilizacji;

poszanowanie absolutnej nadrzędności woli Narodu oraz całkowitego i bezwarunkowego powierzenia suwerennej władzy Narodowi Tureckiemu tak, że żadna osoba ani organ wykonujący tę władzę w imieniu Narodu nie może odstępować od zasad demokracji konstytucyjnej i wynikającego z niej porządku prawnego;

zasadę podziału władzy, która nie ustanawia hierarchii organów państwa, a odnosi się jedynie do wykonywania uprawnień i obowiązków, opartych na współdziałaniu i rozdziale funkcji oraz uznaniu nadrzędności Konstytucji i ustawy;

uznanie, że nie przyznaje się ochrony działaniom skierowanym przeciwko tureckiemu interesowi narodowemu, nierozdzielności istnienia Turcji z jej narodem i terytorium, tureckim wartościom duchowym i historycznym, zasadzie nacjonalizmu oraz reformom i modernizacji Atatürka; uznanie, że zgodnie z ideą laicyzmu uczucia religijne pozostają bez wpływu na politykę i sprawy państwa²;

uznanie, że każdy obywatel turecki ma przyrodzone prawo do godnego życia oraz rozwijania swych materialnych i duchowych możliwości, czerpiąc z dóbr kultury narodowej, cywilizacji i rządów prawa, i realizując swe prawa i wolności ustanowione niniejszą Konstytucją, zgodnie z zasadami równości i sprawiedliwości społecznej;

uznanie, że wszystkich obywateli tureckich jednoczy dumą i honor narodowy, w przeżywaniu narodowych radości i smutków, w wypełnianiu praw i obowiązków związanych z istnieniem państwa, w sukcesach i porażkach, i we wszystkich przejawach życia narodu oraz, że mają prawo do życia w pokoju, opartego na pełnym wzajemnym poszanowaniu swoich praw i wolności, wzajemnej miłości, braterstwie i woli oraz wierze w wypełnianie hasła „Pokój w ojczyźnie, pokój na świecie”.

Niniejsza Konstytucja wyrażająca IDEE, WARTOŚCI I PRZEKONANIA niżej wskazane, winna być stosowana i interpretowana z poszanowaniem i wiernością wobec jej ducha i litery.

Zostaje ona POWIERZONA PRZEZ NARÓD TURECKI patriotyzmowi jego synów i córek miłujących demokrację. [...]

UWAGI

1. **Atatürk** – wł. Mustafa Kemal Atatürk (1881–1938), pierwszy prezydent republiki tureckiej, który po I wojnie światowej doprowadził do zniesienia sułtanatu i wprowadzenia świeckiego państwa.
2. **Idea laicyzmu** – rozdziału religii od państwa. Wprawdzie w pierwszej konstytucji republiki pozostało sformułowanie o tym, że islam jest religią obowiązującą, jednak już w 1928 r. usunięto ten zapis.

ŹRÓDŁO 7. (WATYKAN)

Ustawa Zasadnicza Państwa Miasto Watykan z 26 listopada 2000 roku.

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-watykan/> [dostęp: 23.08.2022]

PREAMBUŁA

Jan Paweł II, Papież¹

Świadomy konieczności nadania systematycznej i organicznej formy kolejno wprowadzonym zmianom w porządku prawnym Państwa Miasto Watykan i chcąc, aby porządek ten coraz lepiej odpowiadał instytucjonalnym celom Państwa, które istnieje jako skuteczna gwarancja wolności Stolicy Apostolskiej i środek zabezpieczenia rzeczywistej i widzialnej niezależności Biskupa Rzymskiego w pełnieniu jego misji w świecie, naszym Motu Proprio² – kierując się niezawodną wiedzą i w pełni naszej suwerennej władzy, nakazaliśmy i nakazujemy jak poniżej, aby przestrzegano jako Ustawy Państwa: [...]

UWAGI

1. Kwestie ustrojowe Watykanu uporządkowano dopiero pół wieku po zjednoczeniu Włoch w traktatach laterańskich w 1929 r.; to papież Jan Paweł II uznał, że wymagają one uporządkowania.
2. Motu proprio (łac. z własnej inicjatywy) – dokument papieski powstały z inicjatywy własnej papieża, niewymuszony przez żadną okoliczność zewnętrzną.

ŹRÓDŁO 8. (ZJEDNOCZONE KRÓLESTWO WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ)

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Ustawy ustrojowe z lat 1297–2013¹. Ustawa o Prawach z 1688 r. (według kalendarza gregoriańskiego 1689 r.)

⇒ <http://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-wielka-brytania/> [dostęp: 23.08.2022]

Zważywszy, że lordowie duchowni i świeccy oraz lud pospolity zgromadzeni w Westminsterze², zgodnie z prawem, w pełni i swobodnie reprezentujący wszystkie stany ludu tego Królestwa³, trzynastego dnia lutego roku pańskiego tysiąc sześćset osiemdziesiątego ósmego przedstawili Ich Królewskim Mościom, znanym wtedy jako Wilhelm Orański i Maria, księżę i księżniczka orańscy, pewną deklarację pisemną zawierającą następujące słowa wspomnianych lordów i ludu pospolitego.

Zważywszy, że były Król Jakub Drugi, przy pomocy różnych złych doradców, sędziów i ministrów zatrudnionych przez niego, usiłował obalić i wykorzenić religię protestancką oraz prawa i wolności tego Królestwa [...]

Zważywszy ponadto, że wspomniany był Król Jakub Drugi zrezygnował z rządu i tronu⁴, który tym samym pozostał zwolniony, Jego Wysokość Księżę Orański (którego Wszechmocny Bóg uczynił chwalebnym narzędziem wybawienia tego królestwa od papizmu i arbitralnej władzy) spowodował (za radą lordów duchownych i świeckich oraz różnych głównych postaci z ludu pospolitego) napisanie listów do protestanckich lordów duchownych i świeckich oraz innych listów do niektórych hrabstw, miast, uniwersytetów, gmin i miast portowych, dotyczących wyboru reprezentujących je osób, które mają prawo zostać posłane do Parlamentu, spotkać się i zasiąść w Westminsterze, dwudziestego drugiego stycznia tego roku tysiąc sześćset osiemdziesiątego ósmego w celu dokonania takich ustaleń, aby ich religia, prawa i wolności nie mogły zostać ponownie zagrozone obaleniem, na podstawie których to listów stosownie przeprowadzono wybory.

Zaś po tym wspomniani lordowie duchowni i świeccy oraz lud pospolity zgodnie z tymi listami i wyborami zgromadzeni obecnie w pełnej i wolnej reprezentacji tego narodu, biorąc pod najpoważniejszą rozważenie najlepsze środki w celu osiągnięcia wyżej wspomnianych celów, na pierwszym miejscu (jak ich przodkowie zwykle czynili w podobnych sytuacjach) w celu obrony i zmanifestowania ich pradawnych praw i wolności, proklamują: [...]

UWAGI

1. Wielka Brytania nie ma konstytucji spisanej w jednym dokumencie. Natomiast w tym państwie funkcjonuje konstytucja w sensie materialnym, tzn. zespół historycznie ukształtowanych przepisów, norm i zwyczajów. Fundamentem angielskiej konstytucji jest Wielka Karta Swobód (*Magna Charta Libertatum*) wydana przez króla Jana bez Ziemi w 1215 r., zawierająca gwarancje wolności osobistych i politycznych oraz ograniczenia władzy królewskiej
2. Westminster – tu w znaczeniu siedziby brytyjskiego parlamentu.
3. Stany – tu grupy społeczne (szlachta, duchowieństwo i lud).
4. Jakub II Stuart (1633–1701) – król Anglii i Szkocji (1685–1688), w obawie o życie uciekł z kraju przed zbuntowanymi poddanymi (tzw. Chwalebna Rewolucja).